«شرق» ورود به فاز اجرائی عادی‌سازی روابط اسرائیل و عربستان را بررسی می‌کند

معامله بزرگ انجام شده است؟

عبدالرحمن فتح‌الهی: در لابه‌لای حجم کثیری از خبرها و تحلیل‌های چند روز اخیر درباره توافق جمهوری اسلامی ایران و ایالات متحده آمریکا بر سر تبادل زندانیان دوتابعیتی کمتر به تلاش‌های جو بایدن برای عادی‌سازی روابط عربستان سعودی و اسرائیل پرداخته شد. این درحالی است که عربستان سعودی برای نخستین بار در فلسطین سفیر تعیین کرد. پیرو این اقدام، نایف بن بندر السدیری، سفیر عربستان در اردن، روز شنبه نسخه‌ای از استوارنامه خود به‌عنوان سفیر فوق‌العاده و تام‌الاختیار و غیرمقیم در فلسطین و سرکنسول در بیت‌المقدس را تحویل مجدی الخالدی، مشاور رئیس تشکیلات خودگردان فلسطین در امور دیپلماتیک داده است.

سفارت عربستان در اردن هم در بیانیه‌ای با اشاره به اینکه «تحویل استوارنامه طی مراسمی در مقر سفارت فلسطین در امان با حضور عطاءالله خیری، سفیر فلسطین در اردن، انجام شد»، اعلام کرد که نایف بن بندر السدیری، اولین سفیر عربستان سعودی در تشکیلات خودگردان فلسطین خواهد بود». براساس این بیانیه، پس از پایان مراسم تحویل استوارنامه، دو طرف روابط دوجانبه موجود بین دو کشور برادر و راه‌های تقویت و توسعه آن در همه زمینه‌ها را بررسی کردند. تعیین سفیر عربستان در فلسطین برای نخستین بار هم‌زمان با تلاش‌های واشنگتن در راستای انجام معامله بزرگ، ذیل عادی‌سازی روابط ریاض - تل‌آویو، به نحوی غیرمستقیم حکایت از آن دارد که گویا این عادی‌سازی وارد فاز اجرائی شده است. مؤید این گزاره هم به گفته‌های فیصل بن فرحان، وزیر امور خارجه عربستان سعودی، در مجمع گفت‌وگوی منامه بازمی‌گردد که صراحتا عنوان کرده بود «تشکیل کشور مستقل فلسطین تنها راه عادی‌سازی روابط (عربستان) با اسرائیل است». سکاندار سیاست خارجی عربستان این را هم تأکید کرده بود که «اولویت ریاض بازگرداندن اسرائیلی‌ها و فلسطینی‌ها برای بازگشت به میز مذاکره است و این تنها راه برای ایجاد صلح پایدار در منطقه است». برخلاف آنچه گفته شد، محسن فایضی در گفت‌وگو با «شرق» اقدام عربستان سعودی برای اعزام سفیر خود به فلسطین برای اولین بار را «نه ورود به فاز اجرائی توافق عادی‌سازی روابط با اسرائیل، بلکه ورود به فاز اجرائی امتیازگیری از تل‌آویو و واشنگتن با هدف افزایش سقف خواسته‌ها و انتظارات خود و تقویت توان چانه‌زنی دیپلماتیکش قلمداد می‌کند. البته این کارشناس ارشد مسائل اسرائیل اذعان دارد که سال‌هاست روابط سیاسی، اقتصادی، تجاری و امنیتی بین عربستان سعودی و رژیم صهیونیستی برقرار است و به نظر این تحلیلگر، عادی‌سازی روابط دو طرف تنها به‌معنای افتتاح سفارت و برقراری روابط رسمی دیپلماتیک است. فایضی در پاسخ به این پرسش که عربستان سعودی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین کشورهای جهان عرب و جهان اسلام تمایلی به عادی‌سازی روابط با اسرائیل دارد یا خیر، بر این باور است که این تمایل در طرف سعودی برای عادی‌سازی وجود دارد؛ اما به گفته او، سعودی‌ها نمی‌خواهند عادی‌سازی روابط با اسرائیل بدون تأمین و تحقق منافع و اهداف آنها صورت بگیرد. تحلیلگر ارشد مسائل خاورمیانه در ادامه ارزیابی‌اش این نکته کلیدی را هم مطرح می‌کند که تعیین سفیر عربستان برای فلسطین می‌تواند یک گام برای تطهیر چهره ریاض در جهان عرب و جهان اسلام برای هرگونه تلاشی در راستای عادی‌سازی روابط با اسرائیل هم قلمداد شود تا از منظر فایضی، ریاض خود را کشوری معرفی کند که نقش کلیدی برای پیشبرد راه‌حل دو دولتی و تأسیس کشور فلسطین داشته است.

توافق حاصل شده است؟

درحالی ریاض سفیر خود برای فلسطین را راهی اردن کرده که برخی مقامات و محافل رسانه‌ای هم از به سرانجام رسیدن تلاش‌های بایدن در راستای عادی‌سازی روابط عربستان و اسرائیل می‌گویند. دراین‌باره روزنامه آمریکایی وال‌استریت ژورنال گزارش داده بود که ایالات متحده آمریکا و عربستان سعودی بر سر چارچوب و شرایط کلی روند عادی‌سازی روابط ریاض و (رژیم) اسرائیل به توافق رسیده‌اند. الی کوهن، وزیر امور خارجه اسرائیل، هم در گفت‌وگویی که با وب‌سایت «وای‌نت» داشت، مدعی شد توافق برای عادی‌سازی روابط با عربستان سعودی محقق شده و در این زمینه تنها، مسئله «زمان» مطرح است. کوهن درباره گزارش اخیر روزنامه آمریکایی «وال‌استریت ژورنال» مبنی بر نزدیک‌بودن موعد عادی‌سازی روابط میان ریاض و تل‌آویو به این نکته اشاره داشت که «ما در برهه‌ای از زمان هستیم که منافع آمریکا، عربستان و اسرائیل با هم ادغام می‌شوند؛ بنابراین آنچه در گزارش روزنامه آمریکایی درباره فاصله ۹ تا ۱۲ماهه برای دستیابی به توافق ذکر شد، به نظر من درست است». رئیس دستگاه سیاست خارجی اسرائیل این مسئله کلیدی را هم عنوان کرد که «این اتفاق (عادی‌سازی) یک فرصت قبل از ورود آمریکا به رقابت‌های انتخاباتی است»؛ بنابراین به اعتقاد کوهن، عادی‌سازی روابط با عربستان، فقط موضوع زمان مطرح است. وزیر امور خارجه رژیم صهیونیستی پیش‌تر هم در گفت‌وگو با روزنامه سعودی «ایلاف» بار دیگر از روند سازش با عربستان سخن گفت و ابراز عقیده کرده بود که درگیری با فلسطینیان مانع عادی‌سازی روابط بین اسرائیل و عربستان نخواهد بود و کابینه حاکم گام‌هایی را برای بهبود وضعیت اقتصادی (تشکیلات خودگردان) فلسطین برخواهد داشت. باوجودان محسن فایضی در ادامه گفت‌وگویش با «شرق» بسیار بعید می‌داند در این فاصله زمانی توافق مدنظر برای عادی‌سازی روابط عربستان سعودی و اسرائیل به نتیجه رسیده باشد؛ چراکه از دید او، مجموعه‌ای از پیش‌شرط‌های مدنظر ریاض، واشنگتن و تل‌آویو برای همدیگر، شرایطی کاملا پیچیده، متناقض، متضاد، بغرنج و فرسایشی ایجاد کرده است؛ بنابراین کارشناس مسائل اسرائیل تأکید دارد که برای رسیدن به یک نقطه مشترک بین سه طرف، بازه فاصله زمانی طولانی‌تری احتیاج است. به‌همین‌دلیل فایضی، گفته‌ها و ادعاهای الی کوهن، وزیر امور خارجه رژیم صهیونیستی یا گزارش وال استریت ژورنال را نزدیک به واقعیت نمی‌بیند. پیرو تحلیلی که محسن فایضی ارائه کرد و با وجود ادعای کوهن و وال استریت ژورنال، جان کربی، هماهنگ‌کننده ارتباطات راهبردی شورای امنیت ملی کاخ سفید، گزارش این روزنامه (وال استریت ژورنال) مبنی بر توافق ایالات متحده آمریکا و عربستان سعودی درباره چارچوب کلی عادی‌سازی روابط با اسرائیل را رد کرد. همچنین برخی رسانه‌های عبری به موانع جدی برای عادی‌سازی روابط دو طرف اذعان دارند. روزنامه «اسرائیل هیوم» پیش‌ازاین به نقل از یک مقام آمریکایی فاش کرد که دولت ریاض در مذاکرات با آمریکا چهار پیش‌شرط برای عادی‌سازی روابط با اشغالگران صهیونیست را مطرح کرده است که عبارت‌اند از «حق برخورداری برنامه صلح‌آمیز هسته‌ای، افزایش روابط دفاعی با آمریکا، تحکیم تجارت با آمریکا و توقف انتقادات واشنگتن درباره قتل جمال خاشقجی، روزنامه‌نگار سعودی». پیش‌تر در گزارش روزنامه نیویورک‌تایمز در مارس اعلام شد ریاض که روابطش با دولت جو بایدن متشنج شده است، برای عادی‌سازی با اسرائیل این شرط را گذاشته که فروش تجهیزات دفاعی آمریکا به عربستان افزایش یابد و همچنین واشنگتن با برنامه هسته‌ای عربستان موافقت کند. تساحی هنگبی، مشاور امنیت داخلی اسرائیل، در مصاحبه‌ای اعتراف کرد عربستانی‌ها در چارچوب دیپلماسی سه‌جانبه، شروط خود را بر ایالات متحده دیکته کرده‌اند. هنگبی گفت که این درخواست‌های عربستان، درحال‌حاضر معضلی برای آمریکا شده است. البته تحلیلگر ارشد مسائل غرب آسیا در ادامه گپ‌وگفت خود با «شرق»، نگاهی هم به انتخابات ریاست‌جمهوری ایالات متحده دارد و به زعم او، اکنون جو بایدن در آستانه انتخابات ریاست‌جمهوری آمریکا، به‌شدت تلاش دارد این عادی‌سازی روابط تا پیش از پایان سال جاری میلادی و قبل از ورود به ۲۰۲۴ به یک نتیجه ملموس برسد و حداقل روی کاغذ، توافقی امضا شود. بااین‌حال، محسن فایضی در فراز جدیدی از ارزیابی خود به نیاز مبرم نتانیاهو برای تحقق این عادی‌سازی روابط با عربستان هم ورود کرده و می‌گوید: «برخلاف برخی تحلیل‌ها، به‌واسطه ایجاد بحران در سایه کودتای قضائی، نتانیاهو، نخست‌وزیر رژیم صهیونیستی، از همان ابتدا یکی از محورهای اصلی و کلیدی سیاست خارجی خود را روی عادی‌سازی روابط با کشورهای عربی و مشخصا عربستان سعودی قرار داده است». بنابراین به گفته او «نتانیاهو چه با کودتای قضائی، چه بدون کودتای قضائی یا با بحران یا بدون بحران، به‌شدت سعی دارد عادی‌سازی روابط با ریاض را عملیاتی کند».

پای ایران هم به عادی‌سازی باز خواهد شد؟

هرچند ماهیت و نفس تلاش‌های جو بایدن برای عادی‌سازی روابط عربستان سعودی و اسرائیل به شکل محسوس و بارزی بر نظم سیاسی و دیپلماتیک و ترتیبات امنیتی غرب آسیا اثرگذار است، اما تل‌آویو درصدد است به‌طور مستقیم پای ایران را به این عادی‌سازی باز کند. در این زمینه چهار مقام اسرائیلی و آمریکایی به آکسیوس گفته‌اند که بنیامین نتانیاهو می‌خواهد به توافقی امنیتی با ایالات متحده دست یابد که بر بازدارندگی در بحث ایران تمرکز دارد؛ معامله‌ای که در چارچوب توافق بزرگی که دولت بایدن در تلاش است با عربستان سعودی و اسرائیل به دست آورد.

محسن فایضی در همین رابطه و پیش از ورود به تحلیل چرایی تلاش نتانیاهو برای بازکردن پای ایران به روند عادی‌سازی روابط اسرائیل و عربستان، این جمله کلیدی را مطرح می‌کند که «بارها بر این نکته تأکید کرده‌ام که توافق سه‌جانبه پکن در اسفند سال گذشته و احیای روابط تهران-ریاض، به‌معنای پایان تلاش‌ها برای عادی‌سازی روابط عربستان و اسرائیل نخواهد بود». با ذکر این تک‌جمله، کارشناس ارشد مسائل اسرائیل یادآور می‌شود که نتانیاهو در هرگونه توافق، مذاکره و تلاش سیاسی و دیپلماتیک همواره سعی دارد موضوع ایران را به شکل مستقیم یا غیرمستقیم وارد کند تا بتواند اهداف و منافع امنیتی خود را پیاده کند. با توجه به این نکته، فایضی به «شرق» از موازنه هسته‌ای بین عربستان، رژیم صهیونیستی و ایران می‌گوید و در تشریح بیشتر آن بر این باور است که اسرائیل به‌عنوان تنها بازیگر هسته‌ای نظامی در منطقه غرب آسیا، به‌هیچ‌وجه تمایلی ندارد هیچ کشور دیگری، چه عربستان، ترکیه، مصر و به‌خصوص ایران به نقطه گریز هسته‌ای نظامی دست پیدا کند. به همین دلیل، تحلیلگر مسائل غرب آسیا این موضوع را متذکر می‌شود که نتانیاهو سعی خواهد کرد عادی‌سازی روابط با عربستان را به بستری تبدیل کند که ضمن مهار هسته‌ای عربستان و گرفتن تضمین برای نرسیدن ریاض به سلاح اتمی، پای ایران را هم به این روند باز کند. در راستای آنچه فایضی مطرح کرد، آکسیوس هم در ادامه گزارش خود به یک توافق رسمی برای انجام عادی‌سازی اشاره دارد که احتمالا باید توسط کنگره تأیید شود. به زعم آکسیوس، این توافق سبب خواهد شد که تضمین‌های امنیتی قوی‌تری به اسرائیل داده شود تا بازدارندگی لازم برای پیشبرد برنامه هسته‌ای ایران حاصل آید. دراین‌باره سه مقام رژیم صهیونیستی و آمریکایی این را هم به آکسیوس گفته‌اند که نتانیاهو در آخرین تماس تلفنی خود با بایدن در ماه جولای، ایده توافق امنیتی آمریکا و اسرائیل را مطرح کرده است. این مقامات عنوان کرده‌اند که نتانیاهو به بایدن گفته که می‌خواهد ران درمر (وزیر امور استراتژیک و معتمد خود) را برای ارائه جزئیات به واشنگتن بفرستد. یک مقام ارشد اسرائیلی به آکسیوس گفت که درمر نیروی محرک این ایده است و مدت کوتاهی پس از روی کار آمدن نتانیاهو، شروع به تلاش در جهت آن کرد. پیرو این موضوع، رسانه‌های عبری جمعه‌شب گزارش دادند که ران درمر، وزیر امور راهبردی اسرائیل، با هدف گفت‌وگو با مقام‌های آمریکایی درباره عادی‌سازی روابط با عربستان سعودی به واشنگتن سفر خواهد کرد. در ادامه گزارش آکسیوس به این نکته اشاره شده که پارامترهای دقیق توافق پیشنهادی نتانیاهو مشخص نیست اما مقامات اسرائیلی می‌گویند که قرار است بر تضمین‌های امنیتی ایالات متحده درباره تهدید نظامی احتمالی هسته‌ای ایران تمرکز کند.

بایدن گرفتار بین ۴.۵ و ۵!

با توجه به پیش‌شرط‌های ریاض برای واشنگتن، آکسیوس در گزارشی به نقل از مقامات اسرائیلی و آمریکایی عنوان کرد سعودی‌ها خواهان توافقی بودند که شامل تعهد «ماده ۵» به سبک ناتو باشد که در آن ایالات متحده با هرگونه حمله علیه عربستان سعودی مانند حمله به ایالات متحده برخورد می‌کند. البته یک مقام آمریکایی گفته دولت بایدن این درخواست را نپذیرفته اما موافقت کرده درباره آنچه برخی از مقامات آمریکایی آن را تعهد «ماده ۴.۵» می‌خوانند، بحث کند؛ ماده‌ای که یک تضمین امنیتی کمتر از انتظارات عربستان است اما همچنان درخور توجه خواهد بود. مقامات اسرائیلی گفته‌اند نتانیاهو و درمر خواهان چیزی مشابه هستند و فکر می‌کنند در یک چارچوب گسترده‌تر از توافق آمریکا، عربستان سعودی و اسرائیل، دستیابی به چنین توافق امنیتی آسان‌تر خواهد بود. در سال ۲۰۱۹، نتانیاهو و درمر که در آن زمان سفیر رژیم صهیونیستی در واشنگتن بود، تلاش کردند تا توافقی مشابه از ترامپ رئیس‌جمهور وقت دریافت کنند. بسیاری از مقامات ارشد نهاد امنیتی اسرائیل با این ایده مخالف بودند و گفتند چنین توافقی آزادی عمل ارتش اسرائیل را محدود می‌کند. چند روز قبل از انتخابات سپتامبر ۲۰۱۹ اسرائیل، ترامپ در شبکه‌های اجتماعی گفت با نتانیاهو درباره امکان پیشبرد یک معاهده دفاعی متقابل گفت‌وگو کرده است. در آن زمان، به نظر می‌رسید این تلاش ترامپ برای کمک به نتانیاهو پیش از انتخابات اسرائیل باشد. نتانیاهو در انتخابات پیروز نشد و این ایده تا همین اواخر مسکوت مانده بود. درحالی‌که این توافق، روابط امنیتی قوی ایالات متحده و اسرائیل را ارتقا می‌دهد، چنین معامله‌ای می‌تواند اهرم‌های بیشتری را درباره تأثیرگذاری بر عملیات نظامی اسرائیل به ایالات متحده بدهد. درمر در کنفرانسی در واشنگتن در نوامبر ۲۰۱۹ گفت که یک معاهده دفاعی با ایالات متحده به اسرائیل «لایه بازدارندگی اضافی در برابر شدیدترین تهدیدهایی که اسرائیل با آن مواجه است» ارائه می‌دهد.